

אהבת הספר

הדרכות קדומות בכבוד הספרים וסדר לימודם

כתב יד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי 83376, אשכנז (בוהמיה?), מאה י"ז. נדפס בחוברת "אוהב ספר", גליון 1, אלול תשמ"ו. הובא לדפוס ע"י הרב יהושע מונדשיין שי

דעת הרא"ש [=רבינו אשר] במה שאנו קונים ספרים יוצאין בזה המ"ע [=המצוות עשה] של ועתה כתבו לכם השירה הזאת. וסדרן מתחילה ש"ס [=ששה סדרים] ומ"א [=מגן אברהם] וי"ד [=יורה דעה], ואם ידו משגת יקנה טורים ואח"כ הרי"ף ורמב"ם ומשניות וקובץ על יד ירבה. אמנם ראיתי הרבה בני אדם שספרים שלהם לא נתקיימו בידי צאצאיהם, ונתתי אל לבי לתור דבר זה מה חטאם, כי הקב"ה לא עביד בלא דינא, וראיתי הגורמים אלו הן:

א. מה שקונים ספרים במעות מעשר, בזה עושה שני הפסדים שגוזלין העניים ולא משאילין לאחרים ככל עת, והיורשים מחזיקים בהם ובאמת אין לו בהם רק טובת הנאה והוא אינו ממון.

ב. כי דרכם כסל למו שמקפידים מלהשאיל לאחרים ספריהם ובעבור זה שלא מזכים רבים אין תורתו מתקיים בידו ולא תקפוץ ידך מהם ובפרט בענין זה. אמנם אם ידע שהשואל הוא אדם שאינו אומדן, או שאינו חש על טשטוש הספר ויפסידו או שאינו מחזיר לו מיד לאחר שמילא הבטתו בהן רק שהמשאיל צריך לשלוח אחר השאלה, בזה אין מחויב להשאיל.

ג. כתיב תסלסלה ותרוממך ותכבדך כי תחבקנה, וראוי לכבוד הספרים בכל מילי דמיטב ולו המחברים חיים וקיימים אנו מחויבי' בכבודם ומכ"ש [=ומכל שכן] בתורתם אשר שפתותם דובכות בקבר נ"ע [=נשמתם עדן] ואינם מיחדים להם מקום ארגז או קמטרי נאה להעמידם בהם, רק בכל מקום הן מונחים על שולחנות וספסלים והמשרתות נוהגים בהם מנהג בזיון.

ד. בכלל זה אם נקרע שום ספר או שיצאה מכלל כרוכו אזי יניחם כמות שהוא ולבסוף נאבד ממנו הרבה דפים, וגם נקרע בקרע גמור וזה עוון גדול הלא מקפיד על בגדיו ומכל שכן שיקפיד על ספריו, ור"י [=ור' יוחנן] קרי למאני מכבודתי'. ה. ויותר מכולם ראוי להקפיד שכותבים דברי שטות על הספרים בדפים החלקים שלפני הספר ולאחריו ומכ"ש על גליוני הספרים, הבט וראה מה שכתוב בס' חסידים ששאל לו אחד אם מותר לכתוב חידושי תורה על דף החלק אחר הספר והשיב לו שאסור רק יכתוב על נייר מיוחד אם יש לו חידוש ודלא כמו שראיתי מקצת לומדים שכותבים חידושעהם על גליון הספרים. ואם טעה

בחידושיו, אזי נקרא עון גליון או און גליון. וח"ו (=חס ושלום) לעשות כן אם לא שהוא טעות הדפוס, או לראות חידוש מה בספר אחר. ולא על הלומדים תלונותי רק על נערים תעלולים עושה ג"כ (=גם כן) כזה ואינם יודעים בפלס המשקל להבחין בין טוב לרע ובין ימינם לשמאלם.

ו. ראוי להיות בימי החורף אם הספרים מונחים במקום לח ומתדבק בהם האויר המעופש וגם האבק פרוחה עליהם לנערם יפה יפה ולהצניעם אם אפשר לו להניחם במקום יבש כדי שלא להפסידם ח"ו. כי מצוה לנער הבגדים ולתלותו במגורו, ומפני זה קרי מלוה על המשכון עוסק במצוה פטור מן המצוה, וק"ו (=וקל וחומר) לספרי הקדושים אשר בארץ המה.

ז. להיות נזהר שלא לעשות דבר מגונה בפני הספרים, ויחשוב בלבבו כי מחברי הספרים אלו עומד לפניו לא הי' עושה דבר כזה לפניו, וכשיעשה כבוד לספרו כאלו עושה כבוד לקדוש המחברו. וזה בכלל גמילת חסד למתים. ומצד זה היראה יכנוס בלבבו השלם. בני, הוי זהיר באלו הדברים ואז חפץ ה' בידך יצליח.

ח. וכזה יובן ג"כ שיש מהן בשעת לימודם יניח שתי זרועותיו על הספר ובוה מקלקלין קצה הדפים וקורא אני עליהם אל בינתך אל תשען. ומכ"ש שלא יעשה כפל תוך הספר לסימן ואין זה נקרא סימנות לתורה, אפס חייב בתשלומי כפל. אמנם לעשות סימן יניח בין דף לדף חתיכה נייר. תני ושייר.

ט. נעלם מן אדם דרכיו, אם ח"ו יתפס בבית אסירים, או במדברים, ואיי העברים, ולא יהי' לו ספר ללמוד, או אף בדרך שאינו מצוי ספרים, על כן יש לו לאדם ללמד בע"פ ממשניות מסכת אחת אף שהיא קטנה מאוד, וזה יחזור פעם אחת בשבוע תמיד, ולא ימוש ספר מסכת זו מפוך לעולם אפילו אם הוא חולה, או באישון לילה ואפלה, הרי אמוראי היו לומדים הכל בע"פ. ואותו מסכת יהי' הולכת לפניו לאחר מיטתו וימליץ טוב בעדו.

יוד. לנו בושת הפנים שאנו מחויבים לקיים תרי"ג מצוות ואנחנו לא נרע מה המה, על כן הזהיר החסיד והמקובל מו"ה (=מורנו הרב) משה חסיד ז"ל בצוואתו להיות רוב חכמי ישראל הסכימו למנין של הרמב"ם ז"ל, שיחזור מידי חודש בחודשו לקרות תרי"ג מצוות שלו. ואם ירצה יכתוב בצדו השגת הראב"ד ורמב"ן וסמ"ג. ועיין בס' פרשת דרכים ומשם תדרשנו לטובה. וכל יכתוב כל חז"ל במ' (=במסכת) קנין כדי שלא יזילו מעיניו. ואם אין לו פנאי על כל פנים יחזור שנים עשר פעמים קודם שבועות.

יא. מענין משניות. הגאמ"ו [=הגאון אדוני מורי ורבי] החסיד ז"ל הי' חוזר מידי יום ביומו ח"י פרקים משניות ועליו נאמר בן איש ח"י וכו', אמנם אנו אין ביכולתינו לעשות כה, אך אשר לנו די בפעם אחת בשנה, כי משנה אותיות נשמה, ועכ"פ [=ועל כל פנים] לקיים משנ"ה לשנה יסיים.

וכן ראוי לקרות בתנ"ך ולסיימו בכל שנה ושנה. ויעשה כסדר הזה: מייד לאחר שמחת תורה יתחיל לקרות נביאים ראשונים ואחר כך יחזור שני סדרים זרעים ומועד, דהן שלישי מקרא ושליש משנה. ואח"כ יתחיל ללמוד ולחזור כתובים חוץ מתהילים דיאמר בכל חודש וכן חמש מגילות דנקראים בזמנם. ואחריהם סדר נשים ונזיקין. ואחרי כן יקרא נביאים אחרונים, דהיינו ירמי' ויחזקאל ^{ויחזקאל} בין המצרים עד סי' [=סימן] מ' ביחזקאל. ובשבת נחמו יקרא מסי' מ עד גמירא. ובסיום התנ"ך ישייר שלשה פסוקים. ויחזור אחר נ"א [=נביאים אחרונים] סדר קדושים וטהרות וישייר איזה משניות בעוקצין. אמנם קודם שיקרא לחתן תורה אזי בשעה שאומרים רשות לחתן תורה יקרא השלש פסוקים ששייר מתנ"ך, ואותן משניות ששייר בעוקצין כדי שיעשה סיום על תנ"ך ומשניות כנ"ל בפעם אחת בשנה.

וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מזה דרשו ללמוד כל דבר בעתו מה טוב ומה נעים.

ואסדר אותם מראשית השנה עד אחרית שנה איך ינהג. החיובים דתשרי הן ראש השנה יומא סוכה כריתות. וכדי שלא להעמיס הרבה ביחד אזי קובץ על יד ירבה, ויתחיל מס' יומא מיד לאחר ט"ו באב (רמז לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וי"כ [=ויום כיפורים], שלהי תענית) כל יום ב' דפיין כי היא הארוכה בחיובים, ובר"ח [=ובראש חודש] אלול או קודם יחזור א' דף, כדי שיסיים כריתות קודם ר"ה [=ראש השנה]. וכל לילה קודם ראש השנה יחזור חצי דף ממס' כריתות כדי שיסיים כריתות קודם יום כיפור. ולאחר יום כיפור יתחיל מס' סוכה עד סוף לולב הגזול. ובליל הושענא רבה יחזור מלולב [ו] ערבה עד סופו. ענינו דפורים יתחיל מס' מגילה בט"ו בשבט, וגמ' דפסחים מר"ח אדר כל יום ג' דפים. אבל מר"ח ניסן יתחיל גמ' חגיגה א' דף וחצי כדי שיעשה סיום בערב פסח, והוי חגיגה הבאה עם פסח. ויש עוד טעם בזה כמ"ש [=כמו שכתוב] בחודש ניסן.

ודע כי מס' שבועות הוא מ"ט דפים וכמו כן מס' סוטה הוא מ"ט עלים כמנין ימי ספירה, אזי יחזור אלו מס' [=מסכתות] כל יום דף מכל מס' והי' עליהו לתרופה שיודע לספור ולא יטעה, **ויגמור קודם שבועות.** אמנם בימי מצרים יחזור מס' תענית, אבל מר"ח אב עד ת"ב [=תשעה באב] יחזור מס' מועד קטן, ומה ששייר מאלו מגלחין יגמור בט"ב [=בט' באב], ודף אחרון של מס' תענית ילמוד בט"ו באב.